

PAKİSTAN'DA EĞİTİM VE BELLİ BAŞLI SORUNLAR

Emrin Çebi

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Çebi, Emrin, "Pakistan'da Eğitim ve Belli Başlı Sorunlar", Araştırma 62, İNSAMER, Mayıs 2018.

Araştırma 62

Dünyanın en büyük nüfuslarından birine sahip olan ve aynı zamanda nüfus artışının en hızlı olduğu ülkelerden biri konumundaki Pakistan'da nüfusun üçte ikisi 30 yaş altındadır. Bu özelliğiyle Pakistan, Sahra-altı Afrika'dan sonra dünyanın en genç nüfusuna ev sahipliği yapan coğrafyadır.¹ Bunun yanında Pakistan, 183 ülke arasında %58'le okuma yazma oranının en düşük olduğu 23. ülkedir. Ülkede 1981'de %26 olan okuryazarlık oranı, 1998'de %43'e çıkmıştır. Ancak bu artış hızı eyaletten eyalete değişiklik göstermektedir. Pencap'ta 5-9 yaş arası çocukların okullaşma oranı 2006'da %75 iken aynı yıllarda yapılan tespitlere göre bu oran Sind'de %54, Khyber Pakhtun Khwa'da (KPK) %62, Belucistan'da %42 olmuştur.²

Pakistan ekonomisinde 1990'larda yaşanan iyileşmenin etkileri eğitime ancak 2000'li yıllarda yansımaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) Herkes İçin Eğitim (*Education for All/EFA*) programları çerçevesinde geliştirilen 2001 Ulusal Eylem Planı (*National Action Plan/NAP*) kapsamında eğitime yapılan yatırım 2002'den itibaren artmaya başlamıştır. Ancak 2010 verilerine göre Pakistan, komşularına kıyasla bu hedefleri gerçekleştirmede en düşük seviyede kalmıştır.³

Kendine has bir eyalet sistemine sahip olan Pakistan'da eyaletlerdeki nüfus aralıkları da birbirinden oldukça farklıdır. Örneğin 2010 yılında aynı zamanda ülkenin en genç nüfusunu

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

barındıran Belucistan eyaleti 7 milyon iken, Pencap'ın nüfusu 100 milyonu bulmuştur.

Ülkenin en kalabalık eyaleti olan Pencap'ta son yıllarda hem genel olarak okullaşma oranlarında hem de özelde kız çocuklarının okullaşmasında kayda değer bir artış gözlenmiştir. Ancak 2010 yılında yaptığı 18. anayasal değişiklikle eğitim çalışmalarını eyaletlerin idaresine bırakan Pakistan, ülke genelinde eğitim alanında Binyıl Kalkınma Hedefleri (*Millennium Development Goals/MDGs*) çerçevesinde önemli bir ilerleme kaydedememiştir.⁴

1947'de Hint-alt kıtasının din temelli bir şekilde ayrışmasıyla doğan Pakistan, bu süreçte yoğun göç dalgaları yaşamıştır. Ülke topraklarına bugünkü Hindistan topraklarından 7 milyon insan göç etmiş, 1947'den sonra ise İngiliz Hindistan'ının bir eyaleti olan ve 1901-1955 arası Kuzey Batı Sınır Eyaleti (*North-West Frontier Province/NWFP*) olarak bilinen bölgeden önemli sayıda Peştun, Sindh eyaletine gelmiştir. 1970 ve 1980'lerde ise bu defa Pakistan'dan Kuzey Amerika, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve Basra bölgesine büyük göç dalgaları gerçekleşmiştir. Pakistan'a yönelik bir diğer büyük göç dalgası ise 1980'lerle birlikte Afgan mültecilerin göçüyle yaşanmıştır.⁵ Günümüzde Pakistan nüfusu genel olarak kırsal bölgelerde yerleşikken 2030 yılıyla birlikte nüfusun yarısının şehirlere göç etmesi beklenmektedir.⁶

Pakistan'daki okuma yazma oranlarının yahut okullaşmanın düşük seyretmesi ise İngiliz sömürge sisteminin ve döneminin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. 1951'de yapılan nüfus sayımı sonuçları, genel nüfusun %16'sının okuma yazma bilmediğini ortaya koymuştur. 1947'de Muhammed Ali Cinnah'ın önyak olduğu, eğitimin gelecekte kalkınması üzerine

temel prensipleri konu alan Tüm Pakistan Eğitim Konferansı (*All-Pakistan Education Conference*) düzenlenmiş, konferansta 1- Eğitimin yapılandırılmasında İslam'dan ilham alınması, 2- İlköğretimin ücretsiz ve zorunlu olması ve 3- Teknik eğitime eğilimin teşvik edilmesi temel hedefler olarak belirlenmiştir.⁷

Pakistan, 1947'de bağımsızlığını ilan ettiğinde yönetime gelen kadronun ilk hedeflerinden biri, bu konferanstaki tavsiyelerin hayata geçirilmesi olmuş ve bu çerçevede zorunlu ücretsiz ilköğretimin tesisi için gerekli kararlar alınmıştır. 1973'te hazırlanan yeni anayasa çerçevesinde, lise eğitiminin de en kısa sürede zorunlu hale getirilmesi öngörülmüştür. Bütün bu düzenlemelerle yeni devletleşmiş ülkedeki insan gücünün en etkili şekilde kullanılması hedeflemiştir. Fakat insana ve geleceğe yapılan bir yatırım alanı olan eğitim, hem süreklilik gerektiren bir süreç hem de sonuç vermesi yıllara yayılan bir alan olarak diğer pek çok ülkede olduğu gibi Pakistan'da da göz ardı edilmiş ve yatırımların az yapıldığı bir alan olagelmıştır.⁸

Ülkede ilk resmî eğitim politikası 1951'de hazırlanmıştır. Altı Yıllık Ulusal Eğitim Planı adı altında hazırlanan bu plana yeni kararlarla birlikte 1947'de tavsiye edilen hususlar da dâhil edilmiştir. Fakat bu planın takibi ve uygulanması maddi imkânsızlıklar sebebiyle mümkün olamamıştır.⁹

Bununla birlikte eyaletlerdeki göçler bölünme sonrası çok hızlı ve yoğun bir şekilde artmıştır. 1951'de nüfusu 20 milyon olan Pencap eyaleti 2010'da 102 milyonu bulmuş, yine 1951'de nüfusu 6 milyon olan Sind'in nüfusu 2010'da 41 milyona ulaşmıştır. KPK bölgesinde ise 5 milyon olan nüfus 2010'da 24 milyon olmuş, 1951'de 1,2 milyon olan Belucistan nüfusu da 2010'da 7,8 milyona ulaşmıştır.

Pakistan’da eğitim alanında problemlere sebep olan bir diğer husus ise eğitimde bir bütünlük sağlanamamış olmasıdır. Eğitim dilinin Urduca ve İngilizce olarak okuldan okula farklılaşması, devlet ve özel eğitim kurumlarında farklı sistem ve müfredatlar takip edilmesi, eğitimde bütünlüğün sağlanamamasında etkili olmaktadır. Ancak bu dağınıklığın en önemli sebeplerinden biri, İngiliz sömürge döneminde Hint-alt kıtasında eğitim alanında yapılan uygulamalardır. Bu yıllarda sömürge yönetimine idari kadrolar yetiştirmek amacıyla elitlerin çocuklarına yönelik geliştirilen eğitim sistemi ve anlayışı, Pakistan’ın bağımsızlığı sonrası da devam ettirilen bir uygulama olmuştur.¹⁰

Bununla birlikte anayasanın 18. düzenlemesiyle eğitimin eyaletlere devredilmesi üzerine, eyaletler düzeyinde kurumsal seviyede ilkökul ve lise eğitimlerinin düzenlenmesi için gerekli yasal platform zayıflayarak ortadan kalkmıştır. Federal Eğitim Bakanlığı, “Eyaletler Arası Eğitim Bakanları Konferansı”nın periyodik olarak düzenlenmesi konusunda ısrarlı davranmış, ancak bu toplantılar Nisan 2010’dan bu yana gerçekleştirilememiştir.¹¹

Mevcut Modern Eğitim

Pakistan eğitim sistemi, camilerde açılan Kur’an kurslarından medreselere ve resmî okullardan meslek edindirme kurumlarına kadar toplam 260.903 enstitüde eğitim gören 41.018.384 öğrenci ve 1.535.461 öğretmeni kapsayan devasa bir yapıdır.¹² Ülkede ilk, orta ve lise eğitimi toplam 12 yıldır. Pakistan anayasasında 5-16 yaş arasındaki çocukların eğitimi zorunludur. 2015 verilerine göre ülkede resmî kayıtlı 146.185 ilkökul, 42.147 ortaokul ve 28.874 lise bulunmaktadır. Bu okulların %75’i devlet okulu iken %10’u

özel okuldur. Eğitim alanında geri kalan yekûn ise medreselere aittir.¹³

Pakistan’da eğitim, takip edilen müfredat ve okul sistemlerine göre yüksek, orta ve düşük olarak kategorize edilirken, ülkede İngiliz *Cambridge* eğitim sistemini uygulayan özel okullar, eğitim kalitesinin en yüksek olduğu okullar olarak muamele görmektedir. “Mahalle okulu” olarak da adlandırılabilir ve eğitim dili Urduca olan Pakistan’ın ulusal eğitim sistemi *Matric* sistemine tabi okullar ise, eğitim kalitesi açısından orta seviyeli okullar olarak bilinmektedir.¹⁴

Yerel dilde eğitim verilen okul öncesi eğitim, genel olarak resmî okullar bünyesinde sağlanmaktadır. Ülkede çocukların üçte biri özel okullara devam etmektedir. Bazı özel okullar devletin belirlediği müfredatı takip ederken bazıları da Cambridge uluslararası müfredat ve sınavlarını takip etmektedir.¹⁵

Pakistan genelinde ailelerin gelir düzeylerinin düşük olması sebebiyle çocukların birçoğu eğitimin ücretsiz olduğu devlet okullarına devam etmektedir. Devlet okulları ise öğretmen yetersizliği, mekân sıkıntıları, eğitim materyalleri eksikliği gibi sebeplerle yeterli ve kaliteli bir eğitim sağlayamamaktadır.¹⁶

2013 verilerine göre ortaokullardaki öğrenci sayısı toplam 6 milyondur; bunların %57’si erkek, %43’ü kızdır. Lise seviyesinde ise %58’i erkek, %42’si kız olmak üzere toplam 2,8 milyon öğrenci bulunmaktadır.¹⁷

Pakistan’da Resmî Eğitim Kurumlarının Sayıları (2013)	
İlkokul	146.185
Ortaokul	42.147
Lise	29.874
Kolej	2.318
Üniversite	141

Kaynak: “Pakistan EFA”, s. 5.

Pakistan’da ilkökula kayıtlı çocuk sayısı yaklaşık 17,6 milyondur; bu rakamın %56’sı (9,8 milyon) erkek, %44’ü (7,7 milyon) ise kızdır.¹⁸

Pakistan’da Resmî Okullarda Kayıtlı Öğrenci Sayıları	
İlkokul	17.574.849
Erkek	9.832.303
Kız	7.742.546
Ortaokul	6.119.197
Erkek	3.490.776
Kız	2.628.421
Lise	2.835.326
Erkek	1.647.008
Kız	1.188.318

Kaynak: “Pakistan EFA”, s. 5.

Medreseler

Pakistan’da çok sayıda medrese bulunmaktadır ve bu kurumlara rağbet de oldukça fazladır. Yerel oluşumlar tarafından idare edilen ve eğitimin ücretsiz olduğu medreseler bölgelerdeki vakıflar, dernekler ve yerel halk tarafından finanse edilmektedir. Ülkede; devlet okulları yanında medreselerin de eğitim veriyor olması, birbirine paralel sistemler olarak eğitimde eşitsizlik ve ekonomik olarak dengesizlik oluşturduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir.¹⁹

Bununla birlikte medreseler Pakistan’da eğitimin devamı ve en ücra yerlere ulaştırılması noktasında oldukça önemli bir işlev görmektedir. Özellikle düşük gelirli ailelerin çocuklarının devam ettiği medreseler, eğitim süreci boyunca çocukların gıda, kıyafet ve barınma ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Urduca, İngilizce, matematik ve fen bilimleri gibi derslerin de okutulduğu medreselerdeki müfredat ve dersler oldukça kapsamlıdır. Toplam 1.790.000 öğrenci bu kurumlarda eğitim almaktadır. Bunların 1,1 milyonu erkek, yaklaşık 660.000’i kızdır. Medreselerde 13.000’i kadın olmak üzere toplam 58.000 öğretmen görev yapmaktadır.²⁰

Yaygın Temel Eğitim

Yaygın temel eğitim kurumlarındaki öğrenci sayısının en az 2,5 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Bu okullardaki eğitim modeli ise Pakistan’a özgüdür. Ülkede 13.000’den fazla Temel Eğitim Mahalli Okulu (*Basic Education Community Schools/BECS*) bulunmaktadır ve bu okullarda 600.000 öğrenci eğitim görmektedir. Beşinci sınıf sonunda gerçekleştirilen sınavlarda başarılı olan öğrenciler resmî okullara devam hakkı kazanmaktadır. Federal yönetimler tarafından finanse edilen BECS’ler Millî Eğitim ve Yükseköğretim Standartları Bakanlığı altında idare edilmektedir.²¹

Bunlar haricinde Pencap eyaleti, seçilen belli bölgelerde kendi bütçesiyle temel yaygın eğitim kurumları açmıştır. Ulusal İnsani Kalkınma Komisyonu (*National Commission for Human Development/NCHD*) tarafından da kırsal kesimdeki 1 ve 3. sınıf öğrencileri için 1.000 “*feeders school*” yani eğitime destek amaçlı kurs açılmıştır.

Allama Iqbal Açık Üniversitesi (*Allama Iqbal Open University/AIOU*) Eğitim Bakanlığı’nın katkısıyla belli alanlarda yaygın temel eğitim ortaokulları kurmuş ve bu okullar oldukça başarılı sonuçlar elde etmiştir. Yaygın temel eğitim, uygun maliyetli bir girişim olarak özellikle kırsal kesimde okula gidemeyen ve devlet okullarının bulunmadığı ulaşılması zor bölgelerde yaşayan çocuklar için oldukça faydalıdır.²²

Pakistan’da Yaygın Eğitim Kurumları (2013)	
BECS	13.094
Medreseler	13.240

Pakistan’daki Yaygın Eğitim Enstitülerinde Kayıtlı Öğrenci Sayısı	
BECS	575.384
Medreseler	1.796.956

Kaynak: “Pakistan EFA”, s. 5.

Özel Okullar

Pakistan’da özel sektörün eğitimdeki rolünün ve öneminin her geçen gün arttığı ifade edilmektedir. Millî Eğitim Yönetim Bilgi Sistemi (*The National Education Management Information System/NEMIS*) verilerine göre 2012-2013 döneminde ülkedeki özel ilköğretim okullarının sayısı 17.093, ortaokulların sayısı 25.658, liselerin sayısı 17.696’dır. Ülkede 5-9 yaş arası 4,8 milyon çocuk özel okullarda eğitim görmektedir. Bu rakamın tahmini olarak %34’ünü erkekler, %33’ünü de kızlar oluşturmaktadır.²³

Eğitim Politikaları

Pakistan’ın ilk olarak 1951’de geliştirdiği millî eğitim planından sonra ikinci beş yıllık plan 1960-1965 yılları arasında hazırlanmıştır. Bu planlar çerçevesinde zorunlu ilköğretimin 6-11 yaşlarını kapsaması ve bu sistemin 1970-1975 itibarıyla tamamlanması öngörülmüştür. 11-14 yaş aralığındaki çocukların gelecek 15 yıl içerisinde okullaşması, lise seviyesinde teknik ve mesleki eğitimin düzenlenmesi, lisans seviyesi eğitim süresinin iki yıldan üç yıla çıkartılması da bu planlar çerçevesinde kabul edilmiştir. Ancak bu hedefler için ayrılan bütçenin %96’sı kullanılmış olmasına rağmen bu dönemde okul çağı çocuklarının sayısındaki hızlı artış, eğitimde planlanan seviyeye ulaşılması sürecini yavaşlatmıştır. Pakistan millî eğitiminde bu ilk iki beş yıllık planın ardından sırasıyla 1966, 1969, 1970, 1972, 1979, 1992 ve son olarak da 1998 yıllarında planlar ve durum tespitleri yapılmıştır. Fakat ulusal eğitim sistemi çevresinde, İslam ve millî uyum ortak paydaları dışında, gelişen siyasi hedefler ve bölgelerin yönlendirmesi sebebiyle söz konusu beş yıllık planlarla ortaya konan hedefler gerçekleştirilememiştir.²⁴

1998-2010 yıllarını kapsayan süreçteki eğitim politikaları ve 2009’da oluşturulan yeni bir çalışmayla ülkede iki büyük eğitim düzenlemesi yapılmıştır. Bu politikalar çerçevesinde ortaya konan hedefler şunlardır:

- Okula kayıtların arttırılması, eğitime daha fazla bütçe ayrılması
- Katchi, yani okul öncesi eğitimin sisteme entegrasyonu ve resmî olarak tanınması
- Okula gitmeyen çocuklar konusunda çalışma yapılması
- Yetişkinler için etkili okuma yazma programları geliştirilmesi
- Eğitime katılımdaki kız-erkek dengesizliğinin hem şehirlerde hem de kırsal kesimde ortadan kaldırılması
- Özel sektörün ve cemaatlerin eğitim çalışmalarına dâhil edilmesi Fakat eğitime dair geliştirilen millî eğitim politikaları söz konusu yıllarda ülkede meydana gelen askerî darbeler sebebiyle uygulamaya konulamamıştır.²⁵ Pakistan’da 2014 yılıyla birlikte 3-16 yaş arası çocukların okullaşma oranları artmıştır. Pencap eyaleti ilkokula kayıt oranlarında %62 ile önde giderken, diğer eyaletlerdeki okullaşma oranları sırasıyla KPK %54, Sind %52, Belucistan %45 şeklinde olmuştur.²⁶

2010 yılından sonra yapılan tespitlere göre ülkede kadınların %60’ı hiç okula gitmemiştir. Bu durum en düşük nüfuslu eyalet olan Belucistan’da %76’lara kadar çıkmaktadır.²⁷

Pakistan’da 2012-2013 yıllarında genel olarak erkeklerin okullaşma oranı %71, kadınların ise %48 iken eyaletler bazında bu oranlar şöyledir: Pencap’ta erkekler %71, kadınlar %54; Sind’de erkekler %72, kadınlar %47; KPK’de erkekler %70, kadınlar %35; Belucistan’da erkekler %62, kadınlar %23.²⁸

EFA hedefleri, ilkokulu da kapsayan erken çocukluk dönemine odaklanmıştır. Pakistan’da 5-9 yaş arası çocuk sayısı yaklaşık 21,4 milyondur. Bu çocukların 8,2 milyonu (%56) erkek, 6,5 milyonu (%44) kızdır. 2012-2013 yıllarında eğitime katılım oranının %85,9 olduğu Pakistan’da 2015-2016 itibarıyla bu oranın %100’e çıkarılması hedeflenmiştir. Ancak Ekim 2014’te yayınlanan EFA raporuna göre, eğitime yönelik bütün yatırımlara rağmen hedeflenen rakamlara ulaşamamıştır.²⁹

2030 hedefine göre ise Pakistan, eğitimde tek müfredat ve tek ulusal sınav sistemine geçişi planlamaktadır. Bu çerçevede 2010’da gayrisafi yurt içi hasılanın (GSYİH) %2,7’si kamu harcamaları ve yetenek geliştirmeye dayalı eğitim harcamalarına ayrılmışken, bu miktarın %89’u öğretmen maaşlarına ve sadece %11’i eğitimin geliştirilmesine ayrılmıştır. Yine aynı hedefler çerçevesinde ortaokulun son iki yılında teknik ve mesleki eğitim müfredatının yeniden üretilmesi, mesleki ve teknik eğitimde 2015’te %25-30 olan ortaokul alımlarının 2030’da %50’ye çıkarılması planlanmıştır.³⁰

Pakistan’ın MDGs ve EFA hedeflerini gerçekleştirememiş olmasında mali problemler, kız-erkek çocukların eğitime katılımında kültürel kodların yol açtığı farklılıklar ve sosyal baskılar, özel eğitim kurumlarının maliyetlerinin çok yüksek olması ve terör en büyük engeller olarak belirtilmektedir.³¹

Terör Saldırılarının Eğitime Etkisi

Pakistan’da 25 milyon çocuk okula gitmemektedir.³² Bu rakamın büyük çoğunluğunu kız çocukları oluştururken bunun en önemli sebebi ise toplumun kız çocuklarının eğitimine olan olumsuz yaklaşımıdır. Öyle ki bu durum, kızların eğitim almasına imkân veren bazı okullara saldırılara kadar gidebilmektedir. Bu saldırılarda okul bina-

ları yıkılmakta, öğretmenler hedef olabilmektedir. Öte yandan terörle mücadele çerçevesinde bazı bölgelerde hükümet güçleri de okulları askerî üs olarak kullanabilmektedir.

Aileler özellikle kız çocuklarını okula gönderme konusunda güvenlik endişesi sebebiyle çekimser davranmaktadır. Pakistan’da 2007-2015 arasında okullara yönelik gerçekleştirilen 867 saldırıda 392 ölüm, 724 yaralanma vakası olduğu kayıtlara geçmiştir. Hedef alınan okulların genellikle seküler eğitim veren yahut Batı tarzı müfredata sahip okullar olduğu iddialarına karşın, bu okulların aslında hem Pakistan devletinin bir sembolü olduğu için hem de askerler tarafından üs olarak kullanıldıkları için hedef alındığını savunanlar da vardır. Saldırıları genel olarak binaların boş olduğu vakitlerde gerçekleştirilirken bu saldırıların amacının öğrencilere fiziki olarak zarar vermekten ziyade yönetime bir gözdağı vermek olduğu ifade edilmektedir.³³

Tehlikenin yoğun olduğu bölgeler KPK, Belucistan ve Federal Yönetilen Kabile Alanları (*Federally Administered Tribal Areas/ FATA*) bölgeleridir. Örneğin Eyaletler ve Sınır Bölgeleri Bakanlığı (SAFRON), sadece 2015 yılında FATA’daki yedi eyaletten üçünde 360 okulun saldırıya uğradığını rapor etmiştir; diğer dört eyaletle ilgili ise bir bilgi verilmemiştir. 2009 yılında *Tehrik-i Taliban Pakistan/TTP* Swat Vadisi’nde kontrolü ele geçirdiğinde kızların eğitimine karşı propagandalar başlatmış, bildirimler yayımlamıştır. Bu dönemde bölgede 900 okul kapanmak zorunda kalmıştır. Bu durumun sonucu olarak da 120.000 öğrenci ve 8.000 kadın öğretmen okulu bırakmıştır.

Ayrıca 2004-2014 yılları arasında hem ülkede yaşanan doğal felaketler hem de belli bölgelerde Taliban ve diğer yapılara yönelik yürütülen

operasyonlar sonucu 5 milyon insan yerinden olmuştur. Yerlerinden olan halk genellikle okullarda barınmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde 222 okul kısmi olarak, 63 okul ise tamamen yerinden edilmiş bu insanların ikametine ayrılmıştır.³⁴

Pakistan yönetimi okullara ve üniversitelere yönelik spesifik bir veri oluşturmazken Küresel Terörizm Veritabanı'na (*Global Terrorism Database*) göre 2007-2015 arasında eğitim kurumlarına 867 saldırı gerçekleştirilmiştir.³⁵

Diğer Problemler

Pakistan'da eğitimle ilgili en önemli sorunlardan biri de gerekli altyapı çalışmalarının ülkenin geneli için uygulanmamasıdır. Ayrıca uzman eksikliği, kurumsal kapasitenin yetersizliği ve yaşanan terör olaylarının ülkenin millî bütünlüğünü sarsması gibi problemler de ülkedeki eğitim faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Eğitimde fakültelere hoca alımında da birtakım problemler mevcuttur. Üniversitelerdeki alımlarda yolsuzluk ve adam kayırmanın yoğun olması, ehliyetli hocaların fakültelerde yer edinmemesine neden olmaktadır. Yine maaşların yetersizliği sebebiyle öğretim üyelerinin ek iş yapmak zorunda kalmaları, derslerin verimliliğini ve derse devamları düşürmektedir. Özetle öğretmen sayısının azlığı, mevcut öğretmenlerin derslere devamsızlığı, temel birtakım imkânlardan yoksunluk, okul eksikliği, okulların yerleşim yerlerine olan mesafeleri, güvensiz ortam, fakirlik, kültürel normlar ve ailelerin eğitim

konusundaki isteksizlikleri gibi nedenler ülkedeki eğitim çalışmalarından alınan verimin düşmesinde etkin olan durumlardır.³⁶

Pakistan'da eğitim faaliyetlerinin eyaletlerin inisiyatifinde olması bu bölgelerin her biri için ayrı eğitim sorumlularının eğitilmesini gerektirdiğinden süreç daha da zor bir hal almıştır. Bu sebeple ülkede millî bir eğitim sisteminin formülize edilmesi gerekmektedir. Pakistan nüfusunun büyük çoğunluğu kırsal alanlarda yaşadığı için eğitimde fırsat eşitliği de sağlanamamaktadır. Ülkede hükümetin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının da eğitime destek olması gerekmektedir. Ayrıca Sind, Belucistan, Pencap gibi eyaletlerde aşiretlere ait olan okulların devlet tarafından düzenli denetlenmemesi de bu bölgelerde eğitimin sürekliliği konusunda sıkıntılara yol açabilmektedir.³⁷

Pakistan'da Okuryazarlık Oranları (%)

Yaş grubu	Yıl	Erkek	Kadın
15+	1972	30	12
	1981	35	15
	1998	55	29
	2005	64	35
	2008	67	40
15-24	1972	49	20
	1981	45	24
	1998	67	43
	2005	77	53
	2008	79	59

Kaynak: Wazir, "Evolution of Population and Education...", s. 91.

Sonnotlar

- ¹ Muhammed Asif Wazir, “Evolution of Population and Education in Pakistan: Analysis and Projections by Provinces”, Universitat Wien, Dissertation, (2010), s. 28.
- ² Wazir, “Evolution of Population and Education...”, s. 87.
- ³ Wazir, “Evolution of Population and Education...”, s. 87.
- ⁴ Wazir, “Evolution of Population and Education...”, ss. 10-11.
- ⁵ Wazir, “Evolution of Population and Education...”, ss. 10-11.
- ⁶ Wazir, “Evolution of Population and Education...”.
- ⁷ Wazir, “Evolution of Population and Education...”, s. 89.
- ⁸ Wazir, “Evolution of Population and Education...”, s. 89.
- ⁹ Wazir, “Evolution of Population and Education...”, s. 21.
- ¹⁰ Wazir, “Evolution of Population and Education...”, s. 21.
- ¹¹ “Pakistan Education for All (EFA)”, National Review Report, (2015), s. 7.
- ¹² Aftab Hussain, “Education System of Pakistan: Issues, Problems and Solutions”, IPRI, (March 2, 2015), <http://www.ipripak.org/education-system-of-pakistan-issues-problems-and-solutions/>
- ¹³ “Pakistan EFA”, s. 4.
- ¹⁴ “Pakistan EFA”.
- ¹⁵ “Pakistan EFA”.
- ¹⁶ “Pakistan EFA”, s. 4.
- ¹⁷ “Pakistan EFA”, s. 5.
- ¹⁸ “Pakistan EFA”.
- ¹⁹ “Pakistan EFA”, s. 4.
- ²⁰ “Pakistan EFA”, s. 6.
- ²¹ “Pakistan EFA”.
- ²² “Pakistan EFA”, s. 5.
- ²³ “Pakistan EFA”, s. 6.
- ²⁴ Wazir, “Evolution of Population and Education...”, s. 90.
- ²⁵ “Pakistan EFA”, s. 7.
- ²⁶ Hussain, “Education System of Pakistan...”.
- ²⁷ Wazir, “Evolution of Population and Education...”, s. 11.
- ²⁸ Hussain, “Education System of Pakistan...”.
- ²⁹ Hussain, “Education System of Pakistan...”.
- ³⁰ Hussain, “Education System of Pakistan...”.
- ³¹ Hussain, “Education System of Pakistan...”.
- ³² Prosecute Militant Group Violence Against Students, Teachers, “Pakistan: Attacks on Schools Devastate Education”, (March 27, 2017), <https://www.hrw.org/news/2017/03/27/pakistan-attacks-schools-devastate-education>
- ³³ Human Rights Watch (HRW), “Dreams Tyrned into Nightmares”, (March 27, 2017), <https://www.hrw.org/report/2017/03/27/dreams-turned-nightmares/attacks-students-teachers-and-schools-pakistan>
- ³⁴ HRW, “Dreams Tyrned into Nightmares”.
- ³⁵ HRW, “Dreams Tyrned into Nightmares”.
- ³⁶ Hussain, “Education System of Pakistan...”.
- ³⁷ Hussain, “Education System of Pakistan...”.